

แนวทางการประยุกต์ศาสตร์การเล่าเรื่องสู่การสอนวรรณคดีไทยในระดับมัธยมศึกษา
The approach of application of storytelling
in teaching Thai literatures for secondary education

กิตติพงษ์ แบลิว

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม)

The Demonstration School of Ramkhamhaeng University

E-mail: kitti_dhimsum@hotmail.com

Received 20 October 2020; Revised 14 December 2020; Accepted 23 March 2021

บทคัดย่อ

การประยุกต์ศาสตร์การเล่าเรื่องสู่การสอนวรรณคดีไทยในระดับมัธยมศึกษา ผู้เขียนต้องการนำเสนอประเด็นหลัก ๆ คือสำคัญคือ 1) เสนอแนวทางการประยุกต์ “ศาสตร์การเล่าเรื่อง” ที่นำไปสู่เทคนิคการสอนวรรณคดีระดับมัธยมศึกษา ร่วมกับการพัฒนาทักษะทางภาษา และ 2) ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องตัวชี้วัดที่สัมพันธ์กับการรับสารเพื่อสรุปความหรือสรุปเนื้อหาจากวรรณคดีตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานฯ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้เขียนนำเสนอแนวทางการเล่าเรื่องวรรณคดีไทยออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ 1. การเล่าเรื่องในฐานะ “ผู้สอน” ประกอบด้วย การเล่าโดยใช้คำถามกระตุ้นความคิด และจินตนาการ การเล่าโดยการเปรียบเทียบอุปมา และการเล่าโดยใช้สื่อภาพประกอบการเรียนการสอน และ 2. การเล่าเรื่องในฐานะ “ผู้เรียน” ประกอบด้วย กิจกรรมเล่าเรื่องต่อเนื่องกันคนละประโยค กิจกรรมนักเล่านิทานผ่านผังกราฟิก และกิจกรรมตัวต่อเรื่องราววรรณคดี กิจกรรมการเล่าวรรณคดีไทยในชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ นอกจากจะบรรลุตัวชี้วัดแล้วยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกระทึกใจต่อเรื่องราววรรณคดีไทยและพัฒนาจิตพิสัยเชิงบวกต่อวรรณคดีในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย

คำสำคัญ: การประยุกต์ศาสตร์การเล่าเรื่อง, การสอนวรรณคดีไทยในระดับมัธยมศึกษา

Abstract

Application of Storytelling in Teaching Thai Literatures for Secondary Education. The purpose of The author was to propose 1) the ways of storytelling application which lead to teaching literatures techniques and developing language skills and 2) the examples of class activities to respond the indicators which relate with receiving messages for summarising or concluding the substances from the literatures which are specified in Basic Education Core Curriculum Secondary Education.

The author proposed the ways and examples of teaching management by using 2 ways of storytelling in Thai literatures which are; 1) telling in the status of “teacher” comprised; telling by using stimulating thought and imagination questions, telling by using analogy, and telling by using instruction picture media 2) telling in the status of “student” comprised; sentence

continuing telling activity, storytelling through graphic organization activity, and literature story puzzle activity. Although these potential literature storytelling can achieve the indicators, they also made students impress with Thai literature and improved good affective domain of literatures in the status of Thai cultural heritage.

Keywords: Application of Storytelling/Teaching Thai Literatures for Secondary Education

บทนำ

วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นสาระหนึ่งที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รายวิชาภาษาไทย แต่ปัจจุบันครูผู้สอนภาษาไทยประสบปัญหาในห้องเรียนเกี่ยวกับการสอนวรรณคดีไทยโบราณซึ่งกลายเป็นเรื่องไกลตัวสำหรับผู้เรียน เพราะวรรณคดีไทยส่วนหนึ่งแต่งขึ้นด้วยคำศัพท์เฉพาะทางวรรณกรรม และเรื่องราวก็ยิ่งต่างไปจากบริบทวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันอีกด้วย ดังที่ ยุพร แสงทักษิณ (2559) กล่าวว่า “ความที่แต่งมานานแล้วนี้เองทำให้วรรณคดีมีปัญหาเรื่องความยากที่จะเข้าใจและเข้าถึง เพราะผู้แต่งใช้ภาษาในยุคสมัยเดียวกับตน โดยเฉพาะวรรณคดีร้อยกรอง คำไทยบางคำ สำนวนไทยบางสำนวนก็ทันสมัย ไม่ได้พบเห็นหรือใช้อยู่ในปัจจุบัน” และ “...ส่วนใหญ่เนื้อเรื่องจะดูโบราณ เพราะเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มีโครงเรื่องซ้ำ ๆ” นอกจากนี้ครูภาษาไทยส่วนหนึ่งยังให้ความสำคัญกับการอ่านวรรณคดีร้อยกรองเพื่อถอดความคำประพันธ์อย่างละเอียด และมุ่งแปลศัพท์รวมถึงวิเคราะห์คุณค่าตามแบบแผนหรือแบบเรียนเท่านั้น

การสอนวรรณคดีไทยให้บรรลุวัตถุประสงค์สำคัญของการเรียนวรรณคดี ควรมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาความคิดและการสร้างความหมายของผู้เสพมากกว่าการอ่านเพื่อถอดความเท่านั้น แม้ว่าการถอดความจะเป็นลักษณะขั้นต้นของการอ่านที่มีประสิทธิภาพ แต่สิ่งที่ผู้สอนและผู้เรียนควรจะได้รับคือการส่งเสริมและพัฒนาที่ควรเป็นกระบวนการคิดที่ได้จากการเรียนวรรณคดี ดังนั้นแนวทางสำคัญที่นักเรียนจะได้มีบทบาทและสอดคล้องกับบริบทการเรียนการสอนวรรณคดีจึงต้องมีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีตั้งแต่ในระดับเบื้องต้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดร่วมไปกับการศึกษาเนื้อเรื่อง

วัฒนธรรม “การเล่าเรื่อง” เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่นิยมใช้ในชั้นเรียนวรรณคดีเพื่อสร้างความเข้าใจและพานักเรียนก้าวข้ามอุปสรรคของวรรณคดีโบราณประเภทร้อยกรองในขั้นเบื้องต้น โดยเฉพาะการเล่าเรื่องราวด้วยลักษณะแตกต่างกันไปตามความสามารถและเอกลักษณ์ของผู้สอน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะนำเสนอแนวทางเบื้องต้นเกี่ยวกับ “การเล่าเรื่องวรรณคดีในชั้นเรียนมัธยมศึกษา” โดยมีแนวคิดหลักที่เสนอว่า การเล่าเรื่องนั้นอาจมาจาก “ผู้สอน” และนักเรียนเป็นผู้รับสาร หรือมาจากการที่ “ผู้เรียน” อ่านหรือฟังเรื่องแล้วเป็นผู้ส่งสารเพื่อสรุปเนื้อหา ทั้งนี้แนวทางทั้งสองสามารถดำเนินไปได้ภายใต้แนวคิดที่นักเรียนจะได้มีบทบาทและปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนร่วมกับกระบวนการคิดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้วรรณคดีอย่างมีประสิทธิภาพได้ต่อไป

1. แนวทางการสอนวรรณคดีไทยในระดับมัธยมศึกษา

พื้นฐานการสร้างวรรณคดีไทยแต่เดิมมาจากการแต่งขึ้นเพื่อร้องเล่น สวดและขับเป็นทำนองต่าง ๆ กันไป ต่อมาเมื่อพัฒนาเป็นวรรณคดีลายลักษณ์ก็ยังคงมีจุดประสงค์เพื่อใช้ประกอบการขับอ่านเป็นทำนอง วรรณคดีไทยจึงประกอบขึ้นจากการใช้ศิลปะการประพันธ์และเลือกสรรคำให้สื่อความผ่านเสียงเสนาะ กลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและเป็นศิลปกรรมแขนงหนึ่งที่สำคัญของชาติไทย

ต่อมาเมื่อนาวรรณคดีมาใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ การใช้วรรณคดีเพื่อการจัดการเรียนรู้จึงเป็นความท้าทายของครูที่ต้องสอนเรื่องที่อ่านยากและไกลตัวนักเรียน แต่ครูผู้สอนต้องมีหน้าที่และบทบาทสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนได้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดสาระที่ 5

วรรณคดีและวรรณกรรม โดยจุดมุ่งหมายของการเรียนวรรณคดีไทยนั้นต้องไม่ใช่การอ่านเรื่องและศึกษาบทวิเคราะห์ตามที่ปรากฏในแบบเรียนเท่านั้น

โดยทั่วไปแล้วการกำหนดแนวทางที่สำคัญสำหรับการสอนวรรณคดีไทย ผู้สอนควรคำนึงถึงหลักการสำคัญที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด คือ “มาตรฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งควรนำไปสู่ผลลัพธ์ดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนควรสรุปเรื่องราวหรือเนื้อหาเพื่อความเข้าใจด้วยตนเองและสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจได้
2. ผู้เรียนควรเข้าถึงคุณค่าวรรณคดีผ่านกระบวนการคิด เช่น ด้านวรรณศิลป์ (ความงามทางภาษา) ด้านสังคมและวัฒนธรรม (ความเข้าใจในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของยุคสมัยวรรณคดี) ด้านเนื้อหา (การวิเคราะห์ ข้อคิด)
3. ผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมความคิดและแสดงความคิดเห็นผ่านการปฏิสัมพันธ์กับตัวบทและสามารถต่อยอดความรู้ได้ในชีวิตจริง (การประยุกต์ใช้)

ทั้งนี้การสอนวรรณคดีไทยในชั้นแรกที่มาตรฐานการเรียนรู้ ท 5.1 และตัวชี้วัด ได้กำหนดไว้ในระดับ ม.1-ม.3 คือการสรุปเนื้อหาจากวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่านและเพิ่มระดับความยากของตัวบทในแต่ละระดับขั้นต่อเนื่องไปตามลำดับ ขั้นตอนแรกนี้นับเป็นพื้นฐานในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อความเข้าใจ เนื้อเรื่อง โดยเป็นการสร้างความเข้าใจเรื่องราวซึ่งสามารถใช้เทคนิคการเล่าเรื่องมาประสานกับกิจกรรมในห้องเรียนได้ ดังที่จะได้นำเสนอต่อไป

2. “การเล่าเรื่องวรรณคดีไทยในชั้นเรียน”: แนวทางเบื้องต้นเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์

การเล่าเรื่อง หรือเทคนิคการเล่าเรื่อง (Storytelling Technique) เป็นเครื่องมือสอนที่น่าสนใจและมีศักยภาพเป็นอย่างมากที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในห้องเรียนเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สูงสุด เนื่องจากช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี และช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างสนุกสนาน (พัชรา วาณิชชิน, 2562) ทั้งนี้การเล่าเรื่องเป็นการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านการสื่อสาร โดยต้องอาศัยชั้นเชิงหรือลีลาในการนำเสนอเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวตามที่ผู้ส่งสารกำหนดจุดประสงค์ไว้

“การเล่าเรื่องวรรณคดีไทย” เป็นกิจกรรมสำคัญที่ครูมักใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยเป็นการนำเสนอเรื่องราววรรณคดีไทยเพื่อให้นักเรียนเข้าใจเนื้อเรื่อง หรือเหตุการณ์สำคัญก่อนการวิเคราะห์คุณค่าด้านต่าง ๆ ต่อไป

กระบวนการเล่าเรื่องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ผู้เล่าในฐานะผู้ส่งสาร สาร(เนื้อหาวรรณคดี) และผู้รับสาร องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้จะต้องมีพื้นฐานที่เอื้อให้สามารถสื่อสารได้อย่างสัมฤทธิ์ผล กล่าวคือ กระบวนการเล่าเรื่องจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยปัจจัยองค์ประกอบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ในที่นี้ผู้เขียนจะให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สอนในฐานะผู้เล่าเรื่อง และบทบาทของผู้เรียนในฐานะผู้เล่าเรื่อง ดังนี้

ผู้สอน (Instructor) เป็นบุคคลสำคัญที่จะต้องนำเสนอเรื่องราววรรณคดีให้เกิดความน่าสนใจ ทั้งนี้การเล่าเรื่องของผู้สอนจะต้องไม่ใช่การเล่าเรื่องในบทบาทของการถอดความและแปลความไปตามตัวบทเท่านั้น เพราะการปรับบทบาทของผู้สอนที่ควรอยู่ในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน (Facilitator) ตามแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) หากผู้สอนจะยังคงเล่าเรื่องราวควรเป็นไปเพื่อกระตุ้นความน่าสนใจของเนื้อหา เช่น การเล่าเรื่องตอนต้นเพื่อนำเข้าสู่เนื้อเรื่อง การใช้คำถามประกอบการเล่าเรื่อง หรือการใช้สื่อประกอบการเล่าเรื่อง เป็นต้น ทั้งนี้ผู้สอนจะต้องไม่ใช่ผู้เล่าเรื่องแต่เพียงฝ่ายเดียวจนจบ โดยไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนในฐานะผู้ฟังได้ศึกษาและพิจารณาเนื้อหาด้วยตนเอง

ผู้เรียน (Learner) เป็นบุคคลที่จะต้องสามารถสรุปเนื้อหาหรือเรื่องราววรรณคดีและวรรณกรรมได้ เพราะการสรุปหรือสามารถเล่าเรื่องได้ ย่อมหมายถึงผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาอย่างชัดเจนจนสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นรับรู้ได้ ดังนั้น การเล่าเรื่องได้จึงเป็นส่วนหนึ่งของผู้เรียนจะได้แสดงทักษะจากการรับสารเพื่อแปลความ เรียบเรียงประโยค วิเคราะห์ความสำคัญของเนื้อหาและความเป็นเหตุเป็นผลที่ต่อเนื่องกัน จากนั้นจึงนำมาสรุปความ และนำเสนอด้วยรูปแบบต่าง ๆ อาจเป็นการพูด การเขียน และการใช้ภาพหรือแผนภาพประกอบการนำเสนอก็ได้

ดังนั้น การเล่าเรื่องราววรรณคดีในชั้นเรียนจึงต้องอาศัยกระบวนการรับสารแล้วสามารถเรียบเรียง เก็บความ สรุปความแล้วนำมาถ่ายทอดตามลำดับเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครหรือเนื้อหาได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งการเล่าเรื่องราววรรณคดีที่สัมฤทธิ์ผลจะทำให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหา เหตุการณ์ และอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เกิดการรับรู้รสและเกิดจินตนาการผ่านเรื่องเล่า ส่งผลให้เกิดความประทับใจต่อเรื่องราวเหล่านั้น และอาจนำไปต่อยอดสู่แนวทางที่สร้างสรรค์ต่อไปได้

3. ศาสตร์การเล่าเรื่องวรรณคดีไทย: เทคนิคการสอนผ่านการปฏิบัติกิจกรรม

จากการสำรวจวรรณคดีที่ปรากฏในแบบเรียน *วรรณคดีวิจักขณ์* ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นตามประเภทของวรรณคดี (genre) พบว่า เมื่อจำแนกตามเนื้อหาของวรรณคดีและวรรณกรรมที่กำหนดและเสนอให้เลือกศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน จำนวน 6 เรื่อง ประกอบด้วย โคลงโลกนิติ พระบรมราโชวาท สุภาสิตพระร่วง อิศรญาณภาษิต กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า โคลงสุภาสิตนฤพุมนาการ

รองลงมาคือประเภทนิทาน 4 เรื่อง ประกอบด้วย กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา ราชอิริราช ตอน สมิงพระรามอาสา และนิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร และนอกจากนี้ ยังมีวรรณคดีประเภทบันทึกเหตุการณ์และความรู้ คือ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง นิราศภูเขาทอง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และวรรณกรรมประกอบการแสดง ได้แก่ บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตอน นารายณ์ปราบนกทก และบทพากย์เอราวัณ

การจำแนกตามเนื้อหาจะเห็นว่า วรรณคดีส่วนใหญ่เน้นจัดเป็นวรรณกรรมคำสอนจึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้นักเรียนวิเคราะห์คุณค่าด้านข้อคิด และค่านิยมที่สังคมคาดหวังในการปลูกฝังเยาวชน อย่างไรก็ตาม วรรณคดีที่มีลักษณะ “เรื่องเล่า” ได้แก่ วรรณคดีนิทาน วรรณคดีบันทึกเหตุการณ์และความรู้ และวรรณกรรมประกอบการแสดง มีลักษณะเอื้อต่อ “การเล่าเรื่อง” มากที่สุด เนื่องจากเนื้อหามีลักษณะของลำดับเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึก หรือฉากของเนื้อเรื่องที่ช่วยให้การเล่าสามารถนำไปสู่การเกิดมโนภาพ สามารถสร้างจินตนาการและสร้างความรู้จากเนื้อเรื่องหรือบทบาทของตัวละครในเรื่องได้

การเล่าเรื่องจึงเป็นกิจกรรมที่ยังทรงอิทธิพลในชั้นเรียนวรรณคดีไทยอยู่เสมอ และการเล่าเรื่องย่อมช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนได้รับรู้และสะท้อนประสบการณ์จากการอ่านร่วมกัน นอกเหนือไปจากการฟังครูเล่าแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

ผู้เขียนขอเสนอแนวทางการเล่าเรื่องวรรณคดีไทยออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ 1. การเล่าเรื่องในฐานะ “ผู้สอน” และ 2. การเล่าเรื่องในฐานะ “ผู้เรียน” โดยแต่ละส่วนจะแบ่งการนำเสนอ ดังนี้

3.1 การเล่าเรื่องในฐานะ “ผู้สอน” จะนำเสนอหลักการจากเทคนิคที่น่าสนใจ 3 ประการ ได้แก่ 1. การเล่าโดยใช้คำถามกระตุ้นความคิดและจินตนาการ 2. การเล่าโดยการเปรียบเทียบอุปมา และ 3. การเล่าโดยใช้สื่อภาพประกอบการเรียนการสอน

3.2 การเล่าเรื่องในฐานะ “ผู้เรียน” จะนำเสนอแนวคิดและการประยุกต์ใช้เทคนิคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ประโยชน์ 3 ประการ ได้แก่ 1. กิจกรรมเล่าเรื่องต่อเนื่องกันคนละประโยค 2. กิจกรรมนักเล่านิทานผ่านผังกราฟิก และ 3. กิจกรรมตัวต่อเรื่องราวเล่าวรรณคดี

3.1 การเล่าเรื่องในฐานะ “ผู้สอน”

ครูจัดเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะเป็นผู้อำนวยการควบคุมในห้องเรียนแห่งศตวรรษที่ 21 ครูภาษาไทยในฐานะผู้สอนสาระวรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักสูตรแกนกลางฯ ต้องคำนึงถึงมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดเป็นสำคัญ ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูจะเป็นผู้เล่าเรื่อง ต้องคำนึงไว้เสมอว่า ครูต้องเป็นเพียงผู้ชี้ให้เห็นจุดเด่น กระตุ้นความคิด และนำเสนอตัวบทที่น่าสนใจ และเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น โดยต้องไม่ยึดครูเป็นศูนย์กลางของคำตอบแบบเดียว รวมถึงเป็นศูนย์กลางที่จะนำเสนอเรื่องราววรรณคดีเพียงผู้เดียวตลอดชั่วโมงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แต่ควรเป็นผู้ชี้แนะแนวทางและนำเสนอในขั้นต้นก่อนที่จะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สรุปเนื้อหาและสามารถแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงวิเคราะห์คุณค่าข้อคิด และประยุกต์ข้อคิดเหล่านั้นกับประสบการณ์หรือเหตุการณ์ในชีวิตจริงได้ ตัวอย่างที่จะนำเสนอต่อไปนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแสดงแนวคิดว่าการเล่าเรื่องก็พึงให้การเล่าเป็นไปอย่างมีปฏิสัมพันธ์ โดยแบ่งเป็นแนวทางที่น่าสนใจ ดังที่จะนำเสนอต่อไปนี้

3.1.1 การเล่าโดยใช้คำถามกระตุ้นความคิดและจินตนาการ

คำถาม (Question) เป็นเครื่องมือที่ครูใช้กระตุ้นความคิดผู้เรียนได้เป็นอย่างดี (ชนาธิป พรกุล, 2557) คำถามยังเป็นสิ่งที่มีพลังในการสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ห้องเรียนวรรณคดีไทยเป็นห้องเรียนที่ครูอาจใช้คำถามกระตุ้นความคิดและจินตนาการตลอดกิจกรรมการเล่าเรื่อง โดยแบ่งคำถามประกอบการเล่าเรื่องดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการใช้คำถามแต่ละรูปแบบในการเล่าเรื่อง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม	ตัวอย่างคำถาม	จุดประสงค์ของคำถาม
ขั้นนำ (ก่อนการเล่าเรื่อง)	- ใครรู้จักวรรณคดีที่มีตัวละครเป็นสัตว์บ้าง	ถามนำเข้าสู่ชื่อเรื่อง
	- นักเรียนคิดว่า(ภาพการชนช้าง)เกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร	ถามนำเพื่อเข้าสู่เนื้อเรื่อง
	- รู้หรือไม่ เทพเจ้าอะไรมักเป็นผู้ประทานพร หรือของวิเศษ	ถามนำเพื่อแนะนำตัวละคร
ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (ระหว่างการเล่าเรื่อง)	- นักเรียนคิดว่าเรื่องราวหลังจากนทกได้พรเป็นนิ้วเพชรแล้ว จะเกิดอะไรขึ้น	ถามเพื่อให้คาดเดาเหตุการณ์
	- นักเรียนคิดว่าพระอภัยมณีรู้สึกอย่างไรเมื่อรู้ว่าต้องอยู่กับนางยักษ์ที่แปลงกายมา	ถามเพื่อตีความตัวละคร
	- นักเรียนคิดว่าสุนทรภู่จะต้องนึกถึงอะไรเมื่อผ่านตำบล “บางพุด”	ถามเพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์
ขั้นสรุป (หลังการเล่าเรื่อง)	- ฉากไหนที่นักเรียนรู้สึกตื่นเต้นมากที่สุดในเรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ	ถามเพื่อทดสอบความคิดเห็น
	- นักเรียนเห็นใจตัวละครใดมากที่สุด	ถามเพื่อประเมินการตอบสนอง
	- หากนักเรียนเป็นสมิงพระรามจะรบกามะนีด้วยวิธีเดียวกันหรือไม่	ถามเพื่อให้เสนอแนวทางแก้ไข

จะเห็นว่าผู้สอนสามารถใช้คำถามประกอบการเล่าเรื่องได้ตลอด ทั้งการถามนำลักษณะต่าง ๆ ก่อนเริ่มต้นเรื่อง การใช้คำถามระหว่างการเล่าเรื่องเพื่อให้นักเรียนได้ทบทวนและทดสอบความเข้าใจ ประเมินเรื่องราวระหว่างทาง และเมื่อจบการเล่าเรื่องนักเรียนจะได้แสดงความคิดเห็นเพื่อตอบสนองต่อเรื่องราว วรรณคดีชิ้นต้นอันเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับตัวบทและผู้สอน การเล่าเรื่องราววรรณคดีไทย ในชั้นเรียนด้วยเทคนิคดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนได้ตอบสนองระหว่างการเล่าเรื่อง และแลกเปลี่ยนคำตอบกับครู และเพื่อนตลอดกิจกรรม ส่งผลให้นักเรียนไม่ได้ฟังเรื่องราวอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยกระบวนการคิดระหว่างที่รับสารตลอดเวลา ทำให้นักเรียนได้ประเมินความเข้าใจเรื่องราวได้ตลอดจนจบการเล่าเรื่อง

นอกจากนี้การใช้คำถามกระตุ้นความคิดและจินตนาการ ครูมีลำดับการนำไปใช้ให้สอดคล้องกับกระบวนการศึกษาและพัฒนาความคิดจากการเรียนวรรณคดี เช่น การเปิดเรื่องด้วยคำถามเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้เรียนเริ่มเชื่อมโยงประสบการณ์ เนื่องจากผู้เรียนต้องเรียนรู้เรื่องที่ไกลตัวหรือห่างไกลจากประสบการณ์เดิม ผู้สอนอาจใช้คำถามเพื่อให้คาดเดาชื่อเรื่อง ตัวละครสำคัญ หรือเหตุการณ์ที่น่าจะเป็นไปได้ ทั้งนี้คำถามสามารถพัฒนาการคิดไปได้หลายระดับดังที่ได้เสนอมานี้แล้วข้างต้น รวมไปถึงคำถามที่ช่วยพัฒนาจินตนาการของผู้เรียนหรือผู้ฟัง โดยใช้คำถามกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ในวรรณคดีและวรรณกรรม เช่น คำถามให้คาดเดาหรือทำนายเหตุการณ์ที่เป็นไปได้ คำถามให้เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์หรือเติมต่อเรื่องจากตอนจบไปในทางบวก ดังตัวอย่าง

หากนักเรียนเป็นนันทกจะทูลขอพรใดจากพระอิศวร

หากนักเรียนเป็นพระอภัยมณีจะหนีจากนางผีเสื้อสมุทรหรือไม่ และใช้วิธีใด

หากนายล้าตัดสินใจบอกความจริงกับแม่ล่อ นักเรียนคิดว่าแม่ล่อจะรู้สึกอย่างไร

หากนักเรียนเป็นแม่ล่อและรู้ความจริงเรื่องนายล้าเป็นพ่อ จะทำอย่างไรต่อไป

คำถามเหล่านี้จะฝึกกระบวนการคิดโดยการจินตนาการคำตอบออกไปได้กว้างไกลจากเนื้อเรื่องเดิม โดยอาศัยพื้นฐานความคิดจากความเข้าใจลักษณะนิสัยของตัวละครหรือสถานการณ์ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของตัวละคร นอกจากจะได้เนื้อเรื่องที่ต่างไปจากเดิมหลังจากการทดลองเปลี่ยนแปลงเนื้อหาแล้ว นักเรียนจะได้มุมมองต่อความเข้าใจตัวละครว่าตัวละครมีข้อจำกัดเรื่องใด และการตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ นั้นมีเหตุผลจากปัจจัยใดมากำกับบ้าง และเมื่อนักเรียนอยู่ในบริบทดังกล่าวจะมีข้อเสนอแนะแนวทางที่จะเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขปัญหาไปในในทางบวกอย่างไรบ้าง เพื่อให้เรื่องดำเนินต่อไปได้อีกมุมมองหนึ่ง

ลักษณะการใช้คำถามระหว่างการเล่าเรื่อง หรือหลังจากปิดท้ายเรื่องแล้ว จะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยพัฒนาความคิดของผู้เรียนในห้องเรียนอยู่เสมอ นักเรียนจะไม่ใช้เพียงผู้รับสารเท่านั้น แต่ต้องพยายามเชื่อมโยงความคิด ประสบการณ์ส่วนบุคคลเข้าไปในเรื่องเพื่อค้นหาคำตอบหรือหนทางในการเสนอข้อคิดเห็นของตนเองต่อไป

3.1.2 การเล่าโดยการเปรียบเทียบอุปมา

การเปรียบเทียบอุปมา (Analogy) เป็นเทคนิคการใช้ทักษะเปรียบเทียบและเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม ในการเปรียบเทียบประเด็น กรณีหรือปัญหาที่กำลังพิจารณากับสิ่งของ วัตถุ หรือสภาพการณ์ที่สามารถเปรียบเทียบกันในเชิงโครงสร้างหรือลักษณะที่มีความใกล้เคียงกัน (พรทิพย์ แข็งขัน และเฉลิมลาภ ทองอาจ, 2553) การเล่าเรื่องวรรณคดีไทยโดยการเปรียบเทียบอุปมาจึงเป็นการที่ครูหยิบยกสิ่งรอบตัวที่นักเรียนจะเชื่อมโยงประสบการณ์หรือความเปรียบร่วมสมัยกับวรรณคดีโบราณได้ และทำให้นักเรียนเข้าใจตัวละครที่มาจากเรื่องราวไกลตัวได้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น กลวิธีการเปรียบเทียบนี้ผู้สอนอาจยกตัวอย่างหรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกหรือตีความตามประสบการณ์ของตนเอง หากผู้สอนเป็นผู้เลือกใช้การเปรียบเทียบในการเล่า ควรพิจารณาว่าความเปรียบหรือสิ่งที่นำมาเปรียบนั้นสื่อความได้ชัดเจนและตรงกับลักษณะของเรื่องได้ถูกต้องเหมาะสมเพียงใด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงตัวอย่างการเปรียบเทียบตัวละครในวรรณคดีกับสิ่งต่าง ๆ ร่วมสมัย

วรรณคดีเรื่อง	เหตุการณ์/ตัวละคร	สิ่งที่เปรียบเทียบ
1. เรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ	นางผีเสื้อสมุทร (โมโหร้ายและทำร้ายผู้อื่น)	ตัวการ์ตูนแองเกอร์ จากเรื่องภาพยนตร์ Inside Out มีลักษณะร่างกายสีแดง มีไฟลุกที่ศีรษะ
2. รามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก	นนทกใช้นิ้วเพชรชี้ไปยังเทวดานางฟ้าล้มตายจำนวนมาก	หัวหน้าที่มีอำนาจแล้วใช้ไปในทางที่ไม่ถูกต้อง

ตารางที่ 3 แสดงตัวอย่างการเล่าเรื่องวรรณคดีไทยโดยใช้การเปรียบเทียบอุปมา

ตัวอย่างการเล่าโดยการเปรียบเทียบอุปมา
<p>1. เรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ</p> <p>1. นักเรียนสังเกตภาพนี้แล้วเห็นลักษณะตัวละครอย่างไรบ้าง <u>แนวคำตอบ</u> ตัวละครมีลักษณะสีแดง มีไฟลุกโชนอยู่บนศีรษะ</p> <p>2. ตัวละคร “แองเกอร์” จากภาพยนตร์เรื่อง Inside Out นี้มีไฟบนหัว นักเรียนรู้หรือไม่ไฟแทนความรู้สึกอะไร <u>แนวคำตอบ</u> โกรธแค้น ทำลายล้าง</p> <p>3. ไฟมีลักษณะอย่างไรบ้าง <u>แนวคำตอบ</u> ร้อน เผาไหม้ ทำลายล้าง</p> <p>4. ตัวอย่างการเล่าเรื่อง</p> <p>ตัวละครแองเกอร์ทำให้ครูนึกถึงตัวละครในเรื่องพระอภัยมณีที่มีลักษณะคล้ายกันก็คือนางผีเสื้อสมุทรเป็นผู้หญิงที่มีอารมณ์รุนแรง เมื่อพบเหตุการณ์ที่ไม่พึงพอใจก็แสดงความโกรธและสามารถทำลายล้างสิ่งรอบตัวได้ ดังเหตุการณ์ที่นางกลับมาพบว่าพระอภัยมณีหนีไปจากถ้ำ จึงออกตามหาด้วยความรู้สึกโกรธและทำร้ายครอบครัวเงือก และมุ่งจะทำร้ายสินสมุทรที่เป็นลูกชายอีกด้วย</p>
<p>2. รามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก</p> <p>ครูมีเรื่องเล่าของบุคคลหนึ่งซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าในการทำงานให้สำเร็จ แต่เขาได้ใช้อำนาจสั่งให้สมาชิกคนอื่น ๆ ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ปรากฏว่ามีสมาชิกบางคนไม่ยอมทำตาม หัวหน้าได้ลงโทษสมาชิกแต่ละคน นักเรียนคิดว่าพฤติกรรมดังกล่าวเหมาะสมหรือไม่ หัวหน้าคนนี้เหมือนกับตัวละครที่ชื่อ นนทก ที่ได้นิ้วเพชรเสมือนกับอำนาจแล้วใช้ชี้ให้เหล่าเทวดาที่เคยทำร้ายตนเองจนกระทั่งเทวดานางฟ้าล้มตายเป็นจำนวนมาก</p>

จะเห็นได้ว่า การเปรียบเทียบเป็นการเชื่อมโยงเรื่องราวของตัวละครหรือเหตุการณ์กับสิ่งร่วมสมัย เช่น ภาพยนตร์ การ์ตูน เหตุการณ์จากสถานการณ์ใกล้ตัวหรือในชีวิตประจำวัน โดยจะเป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวแบบวรรณคดีโบราณ จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบตัวอย่างกับบุคคล ลักษณะนิสัย หรือคุณสมบัติย่อย ๆ ออกมาแล้วเปรียบเทียบให้ใกล้เคียงกับสถานการณ์ที่นักเรียนพบเห็นได้ทั่วไป หรือมีความใกล้เคียงตัวก็จะช่วยให้นักเรียนมองและเข้าใจตัวละครหรือเหตุการณ์ได้มากยิ่งขึ้น โดยการเปรียบเทียบอาจจะมีคุณสมบัติหรือรายละเอียดที่ไม่สอดคล้องกันทุกประเด็น แต่นักเรียนจะได้ฝึกเปรียบเทียบและเชื่อมโยงคุณสมบัติเด่น และฝึกทักษะการเปรียบเทียบและสามารถเสนอความคิดเห็นได้

นอกจากการเล่าโดยการเปรียบเทียบอุปมาของผู้สอน นักเรียนอาจเสนอตัวอย่างที่ตนเองสามารถนึกถึงหรือเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมที่แตกต่างออกไปได้ ซึ่งการฝึกเปรียบเทียบจะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกกระบวนการคิดและเชื่อมโยงประสบการณ์ร่วมกันในชั้นเรียน

การนำเสนอโดยการเปรียบเทียบจึงเป็นการฝึกฝนกระบวนการคิดเพื่อเชื่อมโยงลักษณะสำคัญเข้ากับสิ่งที่เป็นรูปธรรมใกล้ตัว นักเรียนจะเข้าใจภาพหรือความหมายได้มากยิ่งขึ้นจากสิ่งที่อุปมาหรือเรื่องเล่าเชิงเปรียบเทียบซึ่งเป็นการเชื่อมโยงวรรณคดีสู่ชีวิตประจำวันหรือใกล้ตัวผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

3.1.3 การเล่าโดยใช้สื่อภาพประกอบการเรียนการสอน

การเลือกใช้สื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ใช้ประกอบการเล่าเรื่องวรรณคดีไทยให้มีความน่าสนใจ ดังที่ อัจฉรา ชิวพันธ์ (2557: 168) ได้กล่าวไว้ สรุปได้ว่า สื่อการสอนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนภาษาไทย เป็นผู้ช่วยและเครื่องผ่อนแรง หากครูอธิบายอย่างเดียวโดยไม่มีสื่อ การเรียนการสอนก็คงไม่เกิดความเป็นรูปธรรม ดังคำกล่าวที่ว่า ภาพหนึ่งภาพมีค่ามากกว่าคำพูดพันคำ

สื่อภาพหรือแผ่นภาพจัดเป็นสื่อประเภทวัสดุประเภทหนึ่งที่สามารถเลือกใช้ได้ง่าย สามารถผลิตขึ้นเอง และกระตุ้นกระตุ้นความสนใจจากผู้เรียนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การใช้ภาพประกอบการเล่าเรื่องทั้งในรูปแบบแผ่นภาพ ภาพเคลื่อนไหว หรือการนำเสนอภาพผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจเรื่องราวรรณคดีไทยได้มากยิ่งขึ้น แต่ข้อพึงระวังคือนักเรียนอาจจะเล่าย่ออ่านตัวอย่างละเอียดซึ่งข้อจำกัดนี้อาจใช้ในการพัฒนาสื่อประกอบการนำเสนอเรื่องราวรรณคดีไทยได้ต่อไป

ปัจจุบันมีสื่อภาพประกอบในรูปแบบ Motion Graphic ซึ่งมีลักษณะของภาพเคลื่อนไหวประกอบการเล่าเรื่องราว ทำให้การเล่าของผู้สอนไม่ได้มีจุดสนใจเพียงครูผู้นำเสนอเท่านั้น แต่ครูจะเป็นผู้สร้างสื่อหรือเลือกใช้สื่อมาประกอบการเล่าของตนเองให้มีความน่าสนใจได้มากยิ่งขึ้น ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเสนอสื่อภาพในลักษณะของแผ่นภาพที่สามารถประยุกต์ใช้เป็สื่อวัสดุ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยครูจะต้องคัดเลือกเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง จากนั้นมีการสลับแผ่นภาพแล้วกำหนดให้เรียงลำดับตามเวลาหรือลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยในขั้นต้นก่อนเรียนนักเรียนจะได้ฝึกฝนทำนายหรือคาดเดาเหตุการณ์ในเรื่องโดยที่ยังไม่ได้เรียน จากนั้นเมื่อจบกิจกรรมของการอ่านและการฟังเรื่องราวแล้ว นักเรียนจะได้ทดสอบการสรุปเนื้อหาหรือเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง และสามารถเขียนหมายเลขหรือเรียงลำดับแล้วพูดหรือเขียนนำเสนอเหตุการณ์ตามลำดับเวลาให้ถูกต้อง

ข้อควรพิจารณาในการเลือกใช้สื่อภาพประกอบการเล่าเรื่อง คือผู้สอนสามารถใช้เทคนิคการใช้คำถามมาประกอบการนำเสนอสื่อได้ในทุกขั้นตอนเช่นเดียวกับการใช้คำถามประกอบการเล่าเรื่อง การนำเสนอวรรณคดีไทยผ่านสื่อภาพประกอบนี้จะเป็นการเปลี่ยนบทบาทจากการเล่าเรื่องโดยผู้สอน เป็นการเล่าเรื่องโดยใช้สื่อและผู้สอนเป็นผู้จัดการห้องเรียนและใช้เทคนิคการนำเสนอประกอบคำถามมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้นักเรียนจะได้เปลี่ยนไปมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อเพิ่มเติม และผู้สอนสามารถเชื่อมโยงมาสู่ตัวบทที่น่าสนใจได้อีกครั้งหนึ่ง

การใช้สื่อภาพประกอบการนำเสนอจะช่วยกระตุ้นความสนใจและกระบวนการคิดเพื่อคาดเดาคำตอบ และใช้ภาพเป็นตัวนำความสนใจ นอกจากนี้ครูยังสามารถพัฒนาสื่อเป็นภาพเคลื่อนไหว หรือดัดแปลงรูปแบบการนำเสนอที่ทันสมัยซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจเนื้อหาได้อย่างรวดเร็ว และสรุปเนื้อหาในตอนท้ายผ่านการเล่าเรื่องได้อีกครั้งหนึ่ง

3.2 การเล่าเรื่องในฐานะ “ผู้เรียน”

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered learning) ควรมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ทั้งกับบุคคลและสื่อ ดังนั้นในห้องเรียนภาษาไทยจึงควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาตัวบทวรรณคดีไทย ครู และเพื่อนในห้องเรียนผ่านการลงมือปฏิบัติกิจกรรม และใช้ทักษะการสื่อสารร่วมไปกับการพัฒนากระบวนการคิด ทั้งจากการรับสารผ่านการอ่านหรือการฟัง และสามารถส่งสารสรุปเนื้อหาผ่านการเล่าเรื่องด้วยการพูดและการเขียนในรูปแบบต่าง ๆ โดยผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้เทคนิคที่

ช่วยส่งเสริมการสรุปเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมผ่านการเล่าเรื่องในรูปแบบต่าง ๆ โดยนำเสนอหลักการและขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.2.1 กิจกรรมเล่าเรื่องต่อเนื่องกันคนละประโยค

วรรณคดีไทยส่วนหนึ่งมีลักษณะของเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวตามลำดับเหตุการณ์เอื้อต่อการเล่าเรื่อง ผู้สอนสามารถให้นักเรียนสรุปเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเรียงลำดับตามเวลา โดยกิจกรรมการเรียนรู้ควรจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดเพื่อสรุปใจความสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญที่มีความเป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกัน จากการตอบคำถามสำคัญ 5W1H ได้แก่ “ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เพราะเหตุใด อย่างไร” ทั้งนี้ผู้เรียนจะได้ฝึกเรียบเรียงประโยคที่เป็นเหตุการณ์สำคัญให้เกิดความเข้าใจจนจบเรื่อง

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สรุปเนื้อหาเรื่อง ราชาริราช ตอน สมิงพระรามอาสา

1. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 4-8 คน กำหนดให้แต่ละคนอ่านหรือฟังเรื่องราชาริราช ตอน สมิงพระรามอาสา
2. สมาชิกแต่ละคนจับสลากเพื่อกำหนดหมายเลขเรียงลำดับเหตุการณ์ที่ 1 – เหตุการณ์ที่ 8 (ปรับตามความสอดคล้องกับโครงเรื่อง)
3. แต่ละคนเรียบเรียงประโยคเหตุการณ์สำคัญต่อเนื่องกัน โดยกำหนดให้คนที่ได้หมายเลข 1 สรุปเหตุการณ์ให้เป็นประโยคที่สื่อความหมายและถูกต้องตามหลักการใช้ภาษาเป็นคนแรก จากนั้นให้สมาชิกที่จับได้หมายเลขต่อไปสรุปเหตุการณ์ต่อเนื่องกันจนจบ โดยสมาชิกคนสุดท้ายจะต้องสรุปเหตุการณ์ปิดเรื่อง

ตัวอย่างการแต่งประโยคสรุปเนื้อเรื่อง

- พระเจ้ากรุงจีนยกกองทัพมายังกรุงอังวะแล้วทำพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องส่งคนมารำเพลงทวนสู้กัน
- พระเจ้ากรุงจีนตั้งเงื่อนไขว่า หากฝ่ายอังวะแพ้จะต้องถูกยึดเมือง
- พระเจ้ากรุงอังวะประกาศหาผู้มีฝีมือมาประชันกับกามะณีของฝ่ายกรุงจีน
- สมิงพระรามเป็นทหารมอญถูกคุมขังไว้ขออาสารำเพลงทวนสู้กับกามะณี
- สมิงพระรามรบชนะและตัดศีรษะกามะณีทำให้ฝ่ายกรุงอังวะชนะการประชัน
- พระเจ้ากรุงอังวะพระราชทานรางวัลและให้สมิงพระรามอภิเษกกับพระราชธิดา
- พระเจ้ากรุงอังวะตรัสเรียกพระนัดดาว่าเป็นลูกเขลยเมื่อตอนชุกชุนไปเล่นผมพระองค์
- สมิงพระรามน้อยใจจึงหนีกลับไปยังกรุงหงสาวดี

4. ให้สมาชิกแต่ละคนนำเหตุการณ์มาเรียงต่อกันที่ละข้อลงในกระดาษ จากนั้นให้ร่วมกันปรับเปลี่ยนประโยคและใจความสำคัญของแต่ละเหตุการณ์ให้สมบูรณ์ที่สุด

5. ตัวแทนกลุ่มนำเสนอโดยการเล่าเรื่องสรุปเนื้อหาเรื่องราววรรณคดีไทย โดยสามารถใช้สื่อประกอบ เช่น รูปภาพ หรือแผนผังตัวละครประกอบการเล่าเรื่อง จากนั้นประเมินผลการสรุปเนื้อเรื่องของแต่ละกลุ่ม

3.2.2 กิจกรรมนักเล่านิทานผ่านผังกราฟิก

ผังกราฟิก (Graphic Organization) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการข้อมูล โดยนำมาสรุปตีความ หาความหมาย และการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลต่าง ๆ และสุดท้ายนำข้อมูลที่ได้ถูกจัดเป็นระบบโดยผ่านกระบวนการคิด นำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือนำมาใช้งานได้ (วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2555)

ผังกราฟิกจึงเป็นลักษณะของการจัดกลุ่มข้อมูล โดยการวิเคราะห์ลักษณะของเนื้อหา จากนั้นจึงกำหนดคำสำคัญและเชื่อมโยงคำ ข้อความ ประโยคเหล่านั้นเข้าด้วยกันเป็นกลุ่ม สามารถใช้เส้นและสีโยงกลุ่มข้อความที่เป็นหมวดหมู่เดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน ผังกราฟิกสามารถใช้เป็นสื่อที่นักเรียนออกแบบเพื่อประกอบการพูดนำเสนอสรุปเนื้อหาวรรณคดี โดยมีขั้นตอนในการประยุกต์ใช้เทคนิค ดังนี้ 1) แบ่งกลุ่มระดมสมองกำหนดคำสำคัญ

2) เลือกรูปแบบแผนผังและสร้างผังกราฟิก 3) ลำดับเหตุการณ์ของตัวละครตามเนื้อหาและลำดับเวลา 4) ออกแบบผังกราฟิกและเตรียมนำเสนอ และ 5) พุดนำเสนอเรื่องราวผ่านผังกราฟิก

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สรุปเนื้อหาบทละครในเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก

1. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 5-6 คน กำหนดให้แต่ละคนอ่านหรือดูสื่อวีดิทัศน์บทละครในเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก
2. สมาชิกระดมสมองกำหนดคำสำคัญ เช่น ชื่อตัวละคร สถานที่สำคัญ เหตุการณ์สำคัญ จากนั้นให้ร่วมกันสรุปเนื้อเรื่องย่อเขียนเรียงลงในกระดาษ
3. ผู้สอนนำเสนอผังกราฟิกแต่ละแบบ โดยเสนอตัวอย่างผังเรื่องราว (Story Map) แต่ละรูปแบบ จากนั้นให้แต่ละกลุ่มเลือกแผนผังที่ตนเองพิจารณาเห็นว่าเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง
4. ให้สมาชิกแต่ละคนร่วมกันเขียนแยกแยะเหตุการณ์จากเนื้อเรื่องย่อเป็นประโยค เรียงตามลำดับเวลาและความต่อเนื่องกัน จากนั้นนำมาเขียนลงในผังกราฟิก หรือออกแบบผังกราฟิกเป็นแผ่นโปสเตอร์ให้สวยงามและสื่อสารเหตุการณ์ได้อย่างเป็นระบบ
5. ตัวแทนกลุ่มนำเสนอโดยการเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ในผังกราฟิก โดยอาจใช้สื่ออุปกรณ์อื่น ๆ ประกอบ เช่น ภาพเหตุการณ์สำคัญประกอบการเล่าเรื่อง จากนั้นประเมินผลการสรุปเนื้อเรื่องในผังกราฟิกและการพุดนำเสนอของแต่ละกลุ่ม

3.3.3 กิจกรรมตัวต่อเรื่องราวเล่าวรรณคดี

การเล่าเรื่องราววรรณคดีไทยต้องอาศัยการเชื่อมโยงเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ผู้เล่าจึงต้องสามารถระบุเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องได้ถูกต้องตามลำดับเวลา อย่างไรก็ตาม การเล่าสรุปเนื้อเรื่องวรรณคดีไทยต้องอาศัยการอ่านเพื่อความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงคำสำคัญต่าง ๆ ในเรื่องเข้าไว้ด้วยกันได้ การสรุปเนื้อเรื่องจากคำสำคัญที่แบ่งเป็นชิ้นส่วนจึงเปรียบเสมือนตัวต่อที่ใช้ประกอบกันเป็นเรื่องราว โดยประสานเนื้อหาเข้าด้วยกันให้สมบูรณ์เหมือนการต่อภาพจิ๊กซอว์ ทั้งนี้ชิ้นส่วนต่าง ๆ จะไม่ใช่เหตุการณ์ที่ถูกแบ่งเป็นส่วน ๆ แต่จำเป็นต้องเข้าใจเรื่องราวและปะติดปะต่อเนื้อเรื่องและตอบคำถาม ทบทวนความเข้าใจให้สมบูรณ์มากที่สุดหลังการปฏิบัติกิจกรรม

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สรุปเนื้อหาเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ

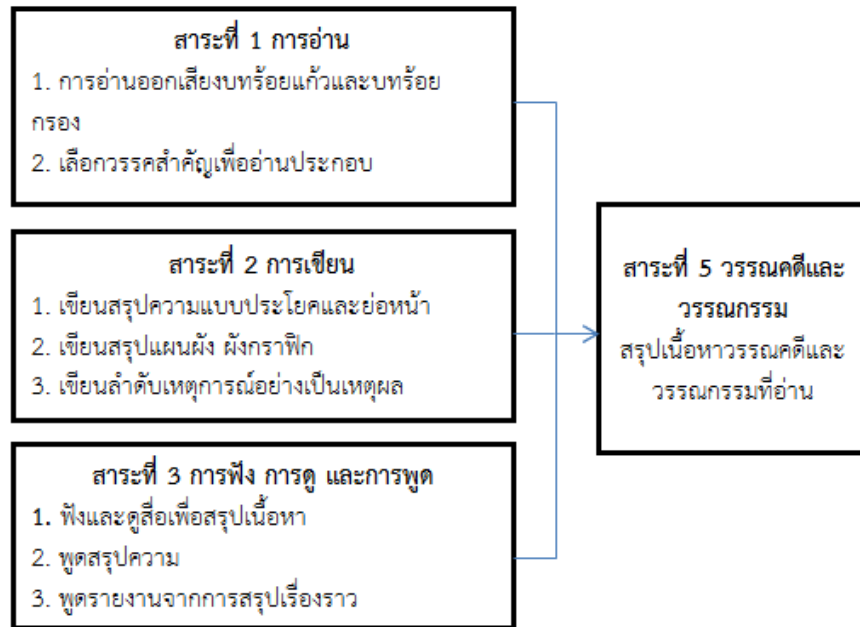
1. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 5-6 คน ส่งตัวแทนรับอุปกรณ์โดยมีของกระดาษประกอบด้วยคำสำคัญในเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ ดังนี้

พระอภัยมณี	พ่อแม่เงือก	วางแผน	สินสมุทร
นางเงือก	ถ้าใต้ทะเล	เกาะแก้วพิสดาร	นางผีเสื้อ

2. สมาชิกแต่ละกลุ่มคาดเดาเหตุการณ์จากคำสำคัญที่กำหนดให้ จากนั้นเขียนสรุปเนื้อเรื่องลงในกระดาษ
3. ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มศึกษาสื่อหรืออ่านเนื้อเรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ จากนั้นให้ตอบคำถามว่าเรื่องราวตรงกับที่คาดเดาไว้ตอนต้นหรือไม่
4. ให้สมาชิกแต่ละคนนำกระดาษคำสำคัญมาเรียงลำดับลงในกระดาษแผ่นใหญ่ จากนั้นเขียนสรุปเหตุการณ์เชื่อมโยงจนจบเรื่อง และตกแต่งภาพตัวละครหรือฉากสำคัญลงในกระดาษ
5. ตัวแทนกลุ่มนำเสนอโดยการเล่าเรื่องสรุปเนื้อหาเรื่องราววรรณคดีไทย โดยใช้สื่อประกอบการเล่าเรื่องจากกระดาษที่แต่ละกลุ่มออกแบบร่วมกัน จากนั้นประเมินผลการสรุปเนื้อเรื่องของแต่ละกลุ่ม

4. ทักษะการเล่าเรื่องวรรณคดีไทย: การนำเสนอในฐานะผู้ส่งสาร

เป้าหมายสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รายวิชาภาษาไทยคือ ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาทักษะกระบวนการคิดควบคู่ไปกระบวนการสื่อสาร การสรุปเนื้อหาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ดังที่นำเสนอมาในหัวข้อที่ผ่านมาข้างต้นเป็นแนวทางขั้นต้นที่จะเห็นได้ว่า ผู้เรียนสามารถใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อสรุปเนื้อหาได้หลากหลายทักษะ ดังแผนภาพสรุปองค์ความรู้ต่อไปนี้

แผนภาพแสดงกิจกรรมทักษะทางภาษาที่สัมพันธ์กับการสรุปเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม

จากแผนภาพข้างต้นจะเห็นได้ว่า การส่งสารเพื่อสรุปเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมสามารถสร้างขึ้นงานหรือภาระงานผ่านทักษะทางภาษาที่สำคัญ ดังนี้

1. การพูด เป็นการส่งสารที่สำคัญและสามารถใช้เพื่อนำเสนอในชั้นเรียน ทั้งการเปิดโอกาสให้นักเรียนพูดเดี่ยว/คู่/กลุ่ม โดยสามารถใช้การพูดสรุปความ หรือพูดรายงานเรื่องจากการฟังโดยใช้แผนผังประกอบการสรุปเนื้อหา การส่งเสริมทักษะดังกล่าวจะช่วยให้นักเรียนได้ใช้วรรณคดีเป็นสื่อในการอ่านเรื่องที่มีความยาก และสามารถที่จะสรุปแล้วนำมาพูดถ่ายทอดนำเสนอด้วยวิธีการต่าง ๆ ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนทักษะการคิดเพื่อแปลความตีความจากการอ่าน จากนั้นจึงมีการวิเคราะห์เพื่อสรุปประเด็นหรือเหตุการณ์สำคัญ ต่อมาผู้เรียนต้องมีการเตรียมการก่อนการนำเสนอ สามารถใช้น้ำเสียงผ่านการสื่อสารวัจนภาษา และเลือกใช้อวัจนภาษาประกอบการพูดได้อย่างเหมาะสม

2. การเขียน เป็นการถ่ายทอดกระบวนการคิด และนำเสนอข้อความที่เรียบเรียงขึ้นอย่างถูกต้องตามหลักไวยากรณ์และสื่อความได้ตรงตามจุดประสงค์ ทั้งนี้อาจกำหนดให้ผู้เรียนสรุปเป็นแผนผังความคิด ผังลำดับเหตุการณ์ ซึ่งถือเป็นการสร้างชิ้นงานที่สามารถประเมินทั้งทักษะและกระบวนการคิดวิเคราะห์ควบคู่กัน เนื่องจากการเขียนแผนผังเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการอ่านหรือการฟังสาร และสามารถสรุปเนื้อหาในรูปแบบแผนผังซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่ง que ผู้เรียนจะได้เชื่อมโยงความคิดขององค์ประกอบต่าง ๆ หรือเหตุการณ์สำคัญที่มีความต่อเนื่องกัน จากนั้นนำเสนอผ่านแผนผังที่ช่วยให้ผู้เรียนฝึกการวิเคราะห์และจัดลำดับข้อมูล หรือการเขียนสรุปความให้ถูกต้อง สละสลวย สามารถเรียบเรียงประโยค ข้อความที่มีความเป็นเหตุเป็นผลกัน และสามารถสร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาการสร้างแผนผังในรูปแบบต่าง ๆ ที่นักเรียนออกแบบเพื่อสื่อสารความเข้าใจเนื้อหาอย่างมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนได้ต่อไป

3. การอ่าน การอ่านโดยทั่วไปเป็นการรับสารเพื่อรับรู้ความหมาย แต่การอ่านออกเสียงนับเป็นการอ่านอีกประเภทหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการประเมินทักษะของผู้เรียนในฐานะผู้ส่งสารได้ เช่น ในการนำเสนอการสรุปเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ผู้สอนอาจกำหนดให้คัดเลือกวรรคทองหรือวรรคสำคัญที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์หลักในเรื่องมาอ่านประกอบการนำเสนอ โดยนักเรียนต้องฝึกฝนการอ่านออกเสียงบทร้อยกรองให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกได้สัมพันธ์กับเหตุการณ์ในเรื่องได้ วิธีการดังกล่าวจะทำให้นักเรียนไม่เพียงสรุปเนื้อหาเพื่อให้เข้าใจเท่านั้น แต่ยังสามารถพิจารณาตัวบทวรรณคดีร้อยกรองและใช้ทักษะการคิดเพื่อวิเคราะห์บทร้อยกรองที่มีความสำคัญ และสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่จะนำเสนอ ทำให้ผู้เรียนได้ศึกษาตัวบทอย่างละเอียดและช่วยให้เกิดการอ่านอย่างละเอียดได้อีกด้วย

บทสรุป

แนวทางการประยุกต์ศาสตร์การเล่าเรื่องสู่การสอนวรรณคดีไทยในระดับมัธยมศึกษา เป็นการนำหลักการของ “ศาสตร์การเล่าเรื่อง” มาใช้ในห้องเรียนภาษาและวรรณคดีไทย เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเนื้อหาเหตุการณ์ อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครจากตัวบท โดยจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ของเนื้อเรื่อง ไม่ตีความผิดเพี้ยนไปจากเดิม และนำองค์ความรู้นั้นมาประยุกต์เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนที่สามารถกระตุ้นความคิดและพัฒนาความสามารถในการรับสาร และสามารถส่งสารเพื่อสรุปเนื้อหาของวรรณคดีและวรรณกรรมตามที่ตัวชี้วัดได้ระบุไว้เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้

การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เป็นผู้เล่าเรื่องเพื่อสรุปเนื้อหา นับเป็นกิจกรรมสำคัญประการหนึ่งที่นักเรียนจะได้ตอบสนองต่อวรรณคดีที่อ่านในชั้นต้น เพื่อทดสอบความเข้าใจ และเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจแก่นทัศน์ของเนื้อหาที่ถูกต้อง ก่อนจะลงมือปฏิบัติกิจกรรมเพื่อแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์เพื่อให้ฝึกฝนการตอบสนองต่อวรรณคดีในขั้นสูงต่อไป

ทั้งนี้บทบาทของผู้เรียนที่สามารถสรุปเนื้อหาและตอบสนองขั้นต้นต่อวรรณคดีผ่านการเล่าเรื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้เกิดความสนุกสนานในการศึกษาวรรณคดี ไร้ความสนใจ และเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนรักการอ่านผ่านงานวรรณกรรม สามารถนำไปสู่ความรู้สึกในเชิงบวกต่อวรรณคดีในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม เกิดความซาบซึ้ง และนำความประทับใจไปสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ที่ตอบสนองต่อโลกในศตวรรษที่ 21

รายการอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ชนาธิป พรกุล. (2557). *การสอนกระบวนการคิด: ทฤษฎีและการนำไปใช้*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรทิพย์ แข็งขัน และเฉลิมลาภ ทองอาจ. (2553). โมดูล 5 การจัดการเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อพัฒนากระบวนการคิดระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใน *คู่มือฝึกอบรมภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น*. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พีชรา วาณิชชวิน. (2562). เทคนิคการเล่าเรื่อง: เครื่องมือสอนที่มีศักยภาพ. ใน *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม*. 18(3): 281-291.
- ยุพร แสงทักษิณ. (2559). *แม่เลี้ยงเดี่ยวในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2555). *ครูสังคัมศึกษากับการพัฒนาทักษะแก่นักเรียน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัจฉรา ชิวพันธ์. (2557). *ภาษาพาสอน: เรื่องน่ารู้สำหรับครูภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

